

תאריך עדכון: 1.5.2022

שם מחלקה: אמנות יהודית

שם ומספר הקורס: לעצב את החפץ:

מנהג והלכה 21408-01

שם הקורס באנגלית: Designing the Object: Custom and Halakha

שם המרצה: ד"ר צבי אורגד

סוג הקורס: הרצאה היברידי

היקף שעות: 2 ש"ס

סמסטר: ב'

שנת לימודים: תשפ"ג

Lemida@biu.ac.il

אתר הקורס באינטרנט:

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה (מטרות על / מטרות ספציפיות):

מטרת הקורס היא ניתוח דתי, תרבותי ופנומנולוגי של אופן עיצוב תשמישי הקדושה לשם הבנת תפקידם כיצירות אמנות שימושיות.

תוצרי למידה

- הכרת ההיסטוריה של עיצוב תשמישי קדושה
- הבנת תפקידם של תשמישי קדושה כמוצרי אמנות שימושית והקשר בין עיצובם לבין השימוש בהם
- ניתוח התפתחות העיצוב של תשמישי קדושה על רקע היבטים הלכתיים ומנהגים
- מחקר השוואתי של תשמישי קדושה יהודיים עם חפצים מקודשים בדתות ובתרבויות אחרות

ב. תוכן הקורס:

הקורס יעסוק בעיצוב תשמישי קדושה בעדות ישראל במהלך הדורות. נלמד על ההיסטוריה של תשמישי הקדושה ועל התפתחות העיצוב שלהם. נכיר את המקורות הטקסטואליים העומדים בבסיס השימוש בתשמישי הקדושה, את אופן השימוש בהם ואת המנהגים שנקשרו בהם. דגש יושם על ההתאמה בין עיצוב תשמישי הקדושה כמוצר אמנות שימושית לבין אופן השימוש בהם.

מהלך השיעורים: הרצאה באמצעות מצגת דיגיטלית הניתנת לצפייה ולשמירה באתר הקורסים המתוקשבים

20 אחוז מן הקורס יתבצע באמצעות מטלות מקוונות א-סינכרוניות.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	קריאה נדרשת	הערות
1	מבוא: תשמישי קדושה ותשמישי מצווה כמוצרי אמנות שימושית וכאמצעי להידור מצווה	Shalom Sabar, "From cradle to grave : the Jewish life cycle", <i>Treasures of Jewish Heritage</i> (2006) 102-117.	
2	תשמישי קדושה - ריהוט בבית הכנסת 1 (ארון הקודש)	V. B. Mann, 'The Recovery of a Known Work', <i>Jewish Art</i> , 12-13 (1986/87), pp. 269-278 .	
3	תשמישי קדושה - ריהוט בבית הכנסת 2 (הבימה)	רות יעקבי, "מה בין כסא אליהו לבין כסא הסנדק", רימונים 5 (תשנז) 43-53.	א-סינכרוני, בעזרת אמצעי ההמחשה תלת-ממדיים, סורים וירטואליים והידוניים ויזואליים
4	תשמישי קדושה - ריהוט בבית הכנסת 3 (כסא אליהו)	Müzner, Zdenka, "The Old-New Synagogue in Prague: its architectural history", <i>The Jews of Czechoslovakia II</i> (1971), pp. 520-546.	
5	תשמישי קדושה המהדרים את ארון הקודש 1 (פרוכת)	ש"א נכון, ארונות קודש ותשמישי קדושה מאיטליה בישראל , תל אביב, 1970, עמ' 134-142.	
6	תשמישי קדושה המהדרים את ארון הקודש 2 (כפורת)	Bracha Yaniv, "The Cherubim on the Torah Ark Valances", <i>Assaph</i> , 4 (1999), 155-70.	
7	תשמישי קדושה המהדרים את ספר התורה 1 (טקסטיל - תיק לספר תורה, וימפל)	ברכה יניב, מעשה חושב: התיק לספר תורה ותולדותיו , ירושלים, תשנ"ח, הקדמה.	א-סינכרוני, בעזרת אמצעי ההמחשה תלת-ממדיים, סורים וירטואליים והידוניים ויזואליים
8	תשמישי קדושה המהדרים את ספר התורה 2 (מגן, כתר, רימונים)	ברכה יניב, "מוטיב שלושת הכתרים בארונות הקודש של מזרח אירופה", כנישתא 2 (תשס"ג) סז-פח.	
9	תשמישי קדושה המסייעים לתפילה (יד לקריאת התורה, לוח שיוויתי)	שאל שקד, "יד לתורה מאפגניסתאן מימי הביניים", אב"א: כתב עת לחקר קהילות ישראל באירן בוכארה	

	ואפגאנסטאן 2 (תשס"ח) 155–149.		
	Ilia. Rodov, 'The Eagle, its Twin Heads and Many Faces: Synagogue Chandeliers Surmounted by Double-headed Eagles', <i>Studia Rosenthaliana</i> 37 (2004), 77–129.	תשמישי קדושה למאור (מנורות)	10
	Joseph Gutmann, "On Medieval Hanukkah Lamps", <i>Artibus Historiae</i> 20, No. 40 (1999), 187-190.	תשמישי קדושה להגים (חנוכיה, קערת פסח, קופסה לאתרוג)	11
א-סינכרוני, בעזרת אמצעי ההמחשה תלת-ממדיים, סיורים ווירטואליים וחידונים וויזואליים	William Gross, "Bemer the slow: a seventeenth century architect and the classic Galician spice Tower", <i>Eshkolot</i> (2002) 165–174.	תשמישי קדושה לקידוש ולהבדלה (גביע, פמוטות, מגדל בשמים, נר)	12
	שלום צבר, "הכיסוי למזוזה: הפץ ריטואלי אמנותי ייחודי בחייה של האישה היהודייה בערי מרוקו", בתוך אליעזר פאפו ואחרים (עורכים), דמתה לתמר; מחקרים לכבודה של תמר אלכסנדר , באר-שבע: מרכז משה דוד גאון לתרבות הלאדינו, תשע"ה, 600–575.	תשמישי קדושה המשמשים כקמעות (מזוזה, תפילין)	13

ג. דרישות קדם:

אין.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

- קריאת חובה
- השתתפות פעילה
- בחינה

ה. מרכיבי הציון הסופי:

בחינה – 90% (ציון מספרי)
השתתפות פעילה – 10% (ציון מספרי)

חומר חובה לקריאה

- אמר, א', 'בתי כנסת, תשמיש קדושה ומצווה', מרוקו; קהילות ישראל במזרח במאות התשע-עשרה והעשרים (עו' חיים סעדון), ירושלים תשס"ד, 273 – 282.
- גרוסמן, ח', "הדליקו נרות חנוכה רבים! לתולדותיה של מנורת החנוכה הישראלית בימי מנדט ובעשורים ראשונים של ימי המדינה", מועד: שנתון למדעי היהדות ט"ז (תשס"ו) 89–113.
- יוהס, א', (עו), יהודי ספרד באימפריה העות'מאנית, פרקים בתרבותם החומרית, ירושלים תשמ"ט, עמ' 37-51.
- יוהס, א', 'בין רוח לחומר, בין טקסט לתמונה: לשאלת היווצרותו של חפץ דתי בהקשר היהודי - המקרה של ה'שוית-מנורה"', מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי כד-כה (תשסו-תשסז) 349–382.
- יעקבי, ר', "מה בין כסא אליהו לבין כסא הסנדק", רימונים 5 (תשנז) 43–53.
- יניב, ב' "מוטיב שלושת הכתרים בארונות הקודש של מזרח אירופה", כנישתא 2 (תשס"ג) סז–פח.
- יניב, ב', מעשה רוקם: תשמישי קדושה מטקסטיל בבית הכנסת האשכנזי, הספרדי והאיטלקי, ירושלים, תשס"ט,
- נכון, ש"א, ארונות קודש ותשמישי קדושה מאיטליה בישראל, תל אביב, 1970, עמ' 134–142.
- צבר, ש', "הכיסוי למזוזה: חפץ ריטואלי אמנותי ייחודי בחייה של האישה היהודייה בערי מרוקו", בתוך אליעזר פאפו ואחרים (עורכים), דמתה לתמר; מחקרים לכבודה של תמר אלכסנדר, באר-שבע: מרכז משה דוד גאון לתרבות הלאדינו, תשע"ה, 575–600.
- שקד, ש', "יד לתורה מאפגניסטאן מימי הביניים", אב"א: כתב עת לחקר קהילות ישראל באירן בוכארה ואפגאניסטאן 2 (תשס"ה) 149–155.

Amar, A., "Crown, quill, and crest : Torah finials and pointers in Azerbaijan and Dagestan", *Mountain Jews* (2002) 51-63.

Cassuto, D., 'A Venetian Parokhet and its Design Origins', *Jewish Art*, 14 (1988), pp. 35-43.

Feuchtwanger-Sarig, N., "Chanting to the hand : some preliminary observations on the origins of the Torah pointer", *Studia Rosenthaliana* 37 (2004) 3–35.

Gross, W., "Bemer the slow: a seventeenth century architect and the classic Galician spice Tower", *Eshkolot* (2002) 165–174.

Gutmann, J., "On Medieval Hanukkah Lamps", *Artibus Historiae* 20, No. 40 (1999), 187-190.

- Mann, V. B., 'The Recovery of a Known Work', *Jewish Art*, 12-13 (1986/87), pp. 269-278 .
- Müzner, Z̄, "The Old-New Synagogue in Prague: its architectural history", *The Jews of Czechoslovakia II* (1971), pp. 520-546.
- Narkiss, B., The Heikhal, Bimah, and Teivah in Sephardi Synagogues, *Jewish Art*, 18 (1992), pp. 30-47.
- Rodov, I., 'The Eagle, its Twin Heads and Many Faces: Synagogue Chandeliers Surmounted by Double-headed Eagles', *Studia Rosenthaliana* 37 (2004), 77–129.
- Sabar, S., "From cradle to grave : the Jewish life cycle", *Treasures of Jewish Heritage* (2006) 102-117.
- Yaniv, B., 'Sun Rays on Top of the Torah Ark: A Dialogue with the Aureole, the Christian Symbol of Divinity on Top of the Altarpiece', in Marcel Poorthuis, Joshua Schwatz, and Joseph Turner (eds.), *Interaction between Judaism and Christianity in History, Religion, Art and Literature* (Leiden and Boston, 2009), 477–93.
- Yaniv, B̄, "The Cherubim on the Torah Ark Valances", *Assaph*, 4 (1999), 155–70.

חומר לקריאה מומלצת

- אריאלה, א', "רימון לתורה או דגל שיעי?": יהודים ושיעים - מנהגים דתיים משותפים", **אב"א 7** (תשע"ד), 147–122.
- בן-דב, מ', **בתי כנסת בספרד**, תל-אביב, 1989.
- בנעטיה, פ' 'בתי כנסת ותשמישי קדושה', **לוב; קהילות ישראל במזרח במאות התשע-עשרה והעשרים** (עו' חיים סעדון), ירושלים תשס"ז, עמ' 209 – 217.
- ברושי, מ' **מאוצרות ארם צובה**, ירושלים 1994.
- דותן, א', 'לתולדות בית הכנסת הקדמון בחלב', **ספונות**, א' (תשי"ז), עמ' כה-סא.
- אסתר יוהס, "לוח 'שיווית' במרחב האשכנזי", **חוט של חן** (תשע"ג) 470–423.
- יניב, ב', מעשה חושב: התיק לספר תורה ותולדותיו, ירושלים, תשנ"ה.
- ליכטנשטיין, י"ש, "שיטת הרמב"ם בעניין תפילה, חפצי קדושה וביקור בבית הקברות", *Hebrew Union College Annual* 72 (2001), א-לד.
- סלפק, ע', (עו'), **יהודי הודו, בני ישראל, קוצ'ינים, בגדאדים**, ירושלים תשנ"ה, עמ' 73-43.
- פריימן, ס', 'נשים יהודיות איטלקיות כיוצרות תשמישי קדושה', מותר, 5 (מאי 1979), עמ' 102-97.
- קאסוטו, ד', 'בתי הכנסת', **סוריה; קהילות ישראל במזרח במאות התשע-עשרה והעשרים** (עו' ירון הראל), ירושלים תשס"ט, עמ' 170 – 157.

רב, ר', ול' מגל, בארץ גיזת הזהב, תולדות יהודי גרוזיה ותרבותם, תל-אביב 1992, עמ' 145-160.
 צייטלין, ז"ש, "קמיע ולא תפילין", בצרון ט (תשכ"ט) 147-149, 167.
 שורץ-באר, א', (עו), יהודי כורדיסטאן, אורה חיים, מסורת ואמנות, ירושלים תשמ"ב, עמ' 241-260.
 ששון, ד"ס, מסע בבל (בעריכת מ' בנייהו), ירושלים תשט"ו, עמ' מט-נג.
 סיני תורן, " לתולדות ה"יד" המורה באצבע בספר העברי ובמנהגי קריאת התורה", כנישתא 3 (תשסז)
 שיז-שמד.

- Braunstein, S. L. *Five Centuries of Hanukkah Lamps from the Jewish Museum: A Catalogue Raisonné*. New Haven, London 2004.
- Cohen, J. M., "The migration of ceremonial objects : the case of the Amsterdam Portuguese Jewish Torah mantle", *Studia Rosenthaliana* 35,2 (2001) 200-213.
- Gelfer-Jørgensen, M., "Towers and bells : the symbolism of Torah finials", *Studia Rosenthaliana* 37 (2004) 37-54.
- Gutmann, J., 'An Eighteen-Century Prague Jewish Workshop of Kapporot', *Visible Religion*, 6 (1988), pp. 180-190.
- Ida Goldman, B., "Chanukka-Eisen: ethnography, museums and 'Hanukkah Lamps' of Iron from rural Germany", *Images: a Journal of Jewish Art and Visual Culture* 9 (2016) 64-77.
- Landsberger, F., "Old Hanukkah Lamps: A Propos a New Acquisition of the Jewish Museum in Cincinnati", *Hebrew Union College Annual* 25, (1954) 347-367.
- Kirshenblatt-Gimblett, B., C. Grossman, *Fabric of Jewish Life*, New York 1977
- Kybalová, L., E. Kosáková & A. Putík (ed), *Textiles from Bohemian and Moravian Synagogues from the Collections of the Jewish Museum in Prague*, Prague 2003.
- Landsberger, F., 'Old -Time Torah Curtains', *Beauty in Holiness, Studies in Jewish Customs and Ceremonial Art*, (ed. J. Gutmann), New York 1970, pp. 125-163.
- Mann, V. B. and J. Gutmann: *Danzig 1939: Treasures of a Destroyed Community*, Detroit 1980.
- Mann, V. B., 'The Recovery of a Known Work', *Jewish Art*, 12-13 ,(1986/87) pp. 269-278.
- Muchawsky-Schnapper, E., "Stone Hanukkah Lamps Made by Yemenites in Jerusalem", in Ayelet Oettinger and Danny Bar-Maoz (eds.), *Mittuv Yosef II*, Haifan 2011.

- Narkiss, B., The Heikhal, Bimah, and Teivah in Sephardi Synagogues, *Jewish Art*, 18 (1992), pp. 30-47.
- Rodov, I., 'Dragons: A Symbol of Evil in European Synagogue Decoration?' *Ars Judaica*, 1 (2005), 63–84.
- Rodov, I., *The Torah Ark in Renaissance Poland: A Jewish Revival of Classical Antiquity* (Leiden, 2013)
- Rodov, I., 'The King of the King of Kings: Images of Rulership in Late Medieval and Early Modern Christian Art and Synagogue Design', in Marcel Poorthuis, Joshua Schwartz, and Joseph Turner (eds.), *Interaction between Judaism and Christianity in History, Religion, Art and Literature*, Jewish and Christian Perspectives Series, vol. 17 (Leiden and Boston, 2009), 457–93.
- Rodov, I., *The Torah Ark in Renaissance Poland: A Jewish Revival of Classical Antiquity* (Leiden, 2013)
- Swetschinski, D. M., *Orphan Objects, Facets of the Textiles Collection of the Joods Historisch Museum, Amsterdam*, Amsterdam 1997.
- Rodov, I., 'The King of the King of Kings: Images of Rulership in Late Medieval and Early Modern Christian Art and Synagogue Design', in Marcel Poorthuis, Joshua Schwartz, and Joseph Turner (eds.), *Interaction between Judaism and Christianity in History, Religion, Art and Literature*, Jewish and Christian Perspectives Series, vol. 17 (Leiden and Boston, 2009), 457–93.
- Shaked, S., "An Early Torah Pointer from Afganistan", *Ars Judaica* 1 (2005) 147–152.
- Volavkova, H., *The Synagogue Treasures of Bohemia and Moravia*, Prague 1949.
- Yaniv, B., 'Sun Rays on Top of the Torah Ark: A Dialogue with the Aureole, the Christian Symbol of Divinity on Top of the Altarpiece', in Marcel Poorthuis, Joshua Schwartz, and Joseph Turner (eds.), *Interaction between Judaism and Christianity in History, Religion, Art and Literature* (Leiden and Boston, 2009), 477–93.

ספרי הלימוד (textbooks) וספרי עזר נוספים.
אין

חומר מחייב למבחנים.

נושאים ומונחים נבחרים על פי הרשימה שמתפרסמת באתר הקורס